

Sluttrapport
for kampanjen

”Trygghet og helse i
landbruket”

2011-2014

Innhold:

Forord

- 1 Bakgrunn**
- 2 Prosjektets mål og strategier**
 - organisasjons-strategi
 - faglig strategi
- 3 Organisering og gjennomføring**
 - organisering
 - organisasjonsstruktur
 - fylkesnav
- 4 Økonomi**
- 5 Kampanjens hovedprosjekt og delprosjekter**
 - åpning
 - temaene
 - markdagene
 - delprosjekt
 - psykisk helse
 - kjemikaliesikkerhet
 - nettarbeid
 - kompetanseoverføring
- 6 Media**
- 7 Resultat**
 - arrangement
 - skader/dødsfall
 - langsiktighet
 - andre aktører
 - holdninger hos bønder
 - intensjonsavtaler
- 8 Erfaringer og anbefalinger**
 - erfaringer
 - anbefalinger
 - stimulering/påvirkning
 - økonomi
- 9 Konklusjon**

Sluttrapport «Trygghet og helse i landbruket»

Forord

Fra 2007 har det skjedd en stadig økende forståelse i landbruket om at det er nødvendig å redusere omfanget av branner, skader, ulykker og yrkeslidelser. Ideen om en kampanje kom i tilknytning til erkjennelsen av at felles innsats ville være nødvendig for å redusere omfanget av uønskede hendelser.

Kampanjen er gjennomført med stor grad av innsats fra mange organisasjoner i landbruket. Spesielt bør nevnes Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, Landbrukets HMS-tjeneste (nå NLR-HMS) Norsvin, Norsk Landbruksrådgivning og Gjensidige forsikring.

Økonomisk har støtten gjennom jordbruksavtalen vært fundamentet i arbeidet, men støtten fra andre aktører har vært betydelig. Her nevnes Gjensidige, Tine, Nortura, Felleskjøpet Agri, Eika Gruppen AS, Skogbrukets verdiskapningsfond, Norges Bondelag og Norsk Landbruksrådgivning. En takk til alle aktive partnere.

1. Bakgrunn

Ideen bak kampanjen var en felles forståelse i landbruket om behovet for felles innsats for å redusere omfanget av uønska hendelser.

«Hyppigheten av dødsulykker, branner, ulike skader og yrkeslidelser i norsk landbruk er etisk og økonomisk belastende for næringa. Den enkelte yrkesutøver påføres kostnader og lidelser, og samfunnets kostnader er alt for store. Dette skaper negativt omdømme, og rekruttering til næringa svekkes.»

Dette er kampanjeplanens beskrivelse av bakgrunnen for arbeidet. Bakgrunnen kan underbygges med tall fra offentlig statistikk fra Arbeidstilsynet, og fra ulike undersøkelser^{1 2} de siste årene. Tallene for dødsfall i Arbeidstilsynets statistikk er korrekte og gjelder arbeidsskadedødsfall, men de tar ikke med dødsfall som har skjedd med barn, naboer og besøkende.

Når det gjelder skader har bonden ansvar for å rapportere skader på ansatte og seg sjøl. Skader som gjelder bonden selv blir rapportert til NAV i svært liten grad. Arbeidstilsynet

¹ "Skadefri Bonde", En undersøkelse om forekomst av personskader i landbruket, årsaker og muligheter for forebygging (Oddfrid Aas, Marit Haugen, Per Olav Rian, Kristin Svendsen, Gunnar Løvås, Siri Slåstad, Jon Gisle Vikan, Anne Marie Heiberg, Bjørn Hilt) Arbeidsmedisinsk Avdeling St.Olavs Hospital 2011

² "Ulykker og arbeidsmiljø i landbruket. Et første overblikk over sentrale HMS-forhold." (Oddveig Storstad, Kari Anne Holte og Oddfris Aas), Rapport 10/2013, St.Olavs Hospital, IRIS, Bygdeforskning,

har skadetall (fra NAV), men de anses som mangelfulle. (Arbeidstilsynet offentliggjør disse ikke lenger). Når det gjelder de ansatte har Norske Landbruketstjenester ~~en~~ en god oversikt over skadene på sine ansatte, så det tyder på at det er egne skader bonden glemmer å rapportere.

Å redusere omfanget av branner, skader, ulykker og yrkeslidelser gjennom motivasjon, informasjon og holdningsskapende arbeid har vært kampanjens hovedsak.

2. Prosjektets mål og strategier

Prosjektet har hatt følgende formuleringer når det gjelder mål og strategier. (*Kursiv markerer tekst fra prosjektsøknad*):

Prosjektet skal bidra til færre branner, skader, ulykker og yrkeslidelser i norsk landbruk ved:

- *Motivasjonskampanje*
- *Kompetansehevede del, med spesiell vekt på kurset "Praktisk HMS-arbeid"*
- *Informasjonsdel med tiltak*
- *Tiltak som er konkrete, praktiske og gir de yrkesaktive inspirasjon til risikoreduksjon i sin hverdag*
- *Tiltak kan være i de enkelte aktørers regi, felles og koordinert for aktørene*

Det vektlegges at temaene som velges skal være praktisk rettet, slik at yrkesutøveren erfarer at kampanjen «gjelder meg».

Tematisk skal det rettes oppmerksomhet mot forhold og situasjoner som kan redusere alvorlig helseskade. For eksempel:

- *Trygg bruk av traktor*
- *Sikrere håndtering av store dyr*
- *Brann og brannsikring*
- *Reduksjon av støveksponering i arbeidsmiljøet*
- *Reduksjon av fallfarer*
- *Sikkerhet i skogen*
- *Kjemikaliesikkerhet*
- *Psykisk helse*

Organisasjon - strategi

Forpliktende involvering av flest mulig organisasjoner og aktører som møter yrkesaktive i hverdagen. Deltagende aktører er de som forplikter seg til innsats i kampanjen. Kampanjen organiseres som prosjekt.

Faglig strategi

Oppmerksomhet skal rettes mot praktiske problemstillinger og rutiner for arbeidsoperasjoner, dvs. oppfattes som konkret og nyttig. Verdien av praktisk og systematisk HMS-arbeid, samt nytteverdien av dette økonomisk og for hele verdikjeden, skal vektlegges.

3. Organisering og gjennomføring

Organisering

Det er kun prosjektleder som har vært ansatt i prosjektet. Hans Huseby har vært ansatt i 50 % stilling i perioden 1.12.2011- 31.12.2014 Prosjektet er fundamentert på egeninnsats fra de sentrale aktørene, og det er kvantifisert til totalt 3,4mil kroner. Det er Landbrukets HMS-tjeneste (LHMS), fra 2014 Norsk Landbruksrådgivning-HMS (NLR-HMS), Norges Bondelag, Norske landbruktjenester og Bonde og Småbrukarlaget som har bidratt mest til dette.

LHMS har stilt sin fagkompetanse og arbeidstid til disposisjon for de markdagene hvor det har vært behov. Bondelaget, ved organisasjonsapparatet, og spesielt ansatte på hovedkontoret og distriktskontorene, har påtatt seg jobben med å være koordinatorene i fylkene. Disse har hatt samling i Oslo.

Prosjektet har hatt følgende styringsgruppe:

Arne Grue (leder)	LHMS/NBS
Einar Frogner	Norges Bondelag
Knut Martin Glesne	Gjensidige Forsikring
Tone Roalkvam	Tine
Jorulf Refsnes	Norske landbruktjenester
Anders Heen	Norsk Landbruksrådgivning

Anders Heen ble erstattet av Jon Mjærum fra august 2012.

Det har vært regelmessige møter (6 stykker) i styringsgruppa, og fylkeskoordinatorene har dannet nettverk. Kampanjelederen har vært til stede på møter i de fleste av fylkesforaene.

Det ble etablert en prosjektgruppe med sentrale personer i aktuelle organisasjoner i norsk landbruk. Dette teller totalt 28 personer, som har vært kampanjeleders nettverk i arbeidet. Disse har ikke vært samlet i perioden.

Kampanjeleder har hatt daglig leder i LHMS / NLR-HMS som sin overordnede, og dermed rapportert til styret i LHMS så lenge det besto. Kampanjelederen har også møtt i Landbrukets HMS-utvalg og Nasjonalt samarbeidsforum for HMS i landbruket, og gitt orientering om

framdrift i arbeidet. Det har også blitt gitt rapporter direkte til avtalepartene underveis i kampanjen.

Kampanjelederen har videre orientert i styremøter i Skogeierforbundet og Norsk Landbrukssamvirke, og møtt i en rekke andre utvalg og fora for å orientere generelt om landbrukets HMS utfordringer, og spesielt om kampanjen. Dette har gitt kampanjelederen et bredt nettverk å spille på.

Fra kampanjeleder ble ansatt 01.12. 2011 og fram til åpning av kampanjen 06.06. 2012, ble det bygd opp en organisatorisk del i fylkene.

Kampanjelederen besøkte alle organisasjoner som var listet opp i kampanjeplanen og orienterte om opplegget, og møtte både interesse og vilje til å delta. Det ble søkt om økonomisk og praktisk støtte fra disse organisasjonene

Organisasjons-struktur

Norsk landbruk er godt organisert, og det er etablert solide nettverk rundt i hele landet. Det finnes nettsteder i alle landbruksorganisasjoner.

-Det var nevnt i den opprinnelige kampanjeplan at det skulle etableres egen Webside, men etter grundig vurdering ble det besluttet i styringsgruppa at det ikke skulle satses på egen Webside, men bruke veletablerte sider. På LHMS hjemmeside ble det etablert egen «fane» på frontsidene, hvor kampanjen ble presentert. Det ble også etablert linker inn i andre organisasjoners sider. Både av gjennomslagsårsaker og økonomiske, vurderer vi dette som en riktig beslutning.

Lokallags-strukturen er velutviklet. Norges Bondelag har ca. 550 lokallag, Bonde og Småbrukarlaget har 250 lokallag. Skogen er organisert gjennom skogeierlag og andre lokale og regionale strukturer i hele landet. NLR med sine 39 rådgivningsenheter er viktige kompetansefokuserte organisasjoner med 25.000 medlemmer og 330 rådgivere. De andre samvirkebedriftene, og en rekke produksjonsspesifikke lag, har møtepunkter med sine medlemmer og vareleverandører som er benyttet som arenaer for å arbeide med tiltak for å forbedre HMS. Tines produsentlagsstruktur består alene av 230 lag, som organiserer de fleste av landets 10 000 melkeprodusenter (2014).

Det var i samarbeid med lokallag over hele landet, at kampanjen satset på å gjennomføre sitt mål om markdager med fokus på HMS.

Fylkesnav

Norges Bondelag har stilt en person på hvert fylkeskontor til disposisjon for kampanjen. De skulle være «navene» i arbeidet i hvert fylke. Disse ble samlet i Oslo april 2012, der vi gikk gjennom opplegget og de ambisjonene kampanjen hadde for hvert fylke. Dette fungerte meget bra. Fylkeskontaktene dannet deretter nettverk med personer i de andre organisasjonene som var aktuelle.

Tine, Nortura, Felleskjøpene, Skogeierlagene, Bonde- og Småbrukarlaget, lokale NLR-enheter og Gjensidige var med i alle fylkene, mens Norsvin, Sau og Geit, Gartnerhallen og enkelte andre deltok der det var naturlig. Det var sjølsagt litt variasjon i trykket og motivasjonen landet rundt, men alt i alt fungerte dette bra. Vi registrerte at den positive holdningen som kampanjen ble mottatt med i sentralorganisasjonene, ikke alltid hadde nådd ut til de operative delene av organisasjonene rundt i landet.

I planlegginga av arbeidet vinteren 2013/14 besøkte kampanjelederen nesten alle nettverksmøtene i fylkene. Her ble kursen dreiet enda tydeligere mot etablerte arrangementer, hvor HMS ble et tema på møtet/markdagen eller demonstrasjonen.

4. Økonomi

Administrasjonen og økonomistyringa ble fulgt opp av administrasjonen i Landbrukets HMS-tjeneste. Regnskapet for kampanjen er satt opp i tråd med budsjettet for kampanjen.

Se vedlegg og regnskap for kampanjen.

5. Kampanjen – hovedprosjekt og delprosjekter

Kampanjens mål var å engasjere alle det gjelder, bonden og hennes/hans omgivelser. Fokus skulle være rettet mot det daglige arbeid på gården, og være praktisk orientert.

Kampanjens hovedmål var å støtte opp om landbrukets «0- visjon» fra 2007 og «Ingen ulykker på vår gård», som forslag til HMS-mål for den enkelte gård.

Derfor var et av kampanjens delmål å arrangere minst en markdag/ fagmøte med HMS – helse og sikkerhet – som tema i hver kommune i Norge i 2012, 2013 og 2014. Vinteren 2012-13 ble det lagt opp til fagmøter i tråd med dette målet.

Åpning

Åpningen av kampanjen skjedde på Habberstad gård i Eidsvoll 5. juni 2012. Dette var et arrangement som skulle vise hvordan markdager/ HMS-arrangement kunne gjennomføres. Statsrådets personlige sekretær (Landbruks- og matdepartementet), sentrale politikere, ansatte i næringspolitiske organisasjoner, alle de ansatte i LHMS og en del bønder fra Eidsvoll var tilstede. NRK, nasjonal landbrukspresse og lokalpresse var på plass, og arrangementet fikk god og bred omtale i de ulike mediene.

Fokus

Kampanjen skulle sette søkelys på praktisk nytte for det daglige arbeidet på gården. Det ble derfor tatt utgangspunkt i det som finnes av kunnskap om ulykker, og hvilke årsaker som er vanligst ved ulike typer ulykker i landbruket.

Temaene

Kampanjeplanen ble tematisk fulgt opp. Trygg bruk av traktor, sikrere håndtering av store dyr, brann og brannsikring, reduksjon av støveksponering i arbeidsmiljøet, reduksjon av fallfarer og sikkerhet i skogen, ble tema fra kampanjestart og gjennom hele perioden. Temaene ble valgt fordi de er knyttet til arbeidsoperasjoner som resulterer i flest skader.

Seinere i 2012 ble det klart at ytterligere 2 temaer var viktige å legge til. Kjemikaliesikkerhet generelt, og spesielt oppbevaring og sikring av handelsgjødsel, fikk oppmerksomhet etter 22. juli -tragedien. Det ble etablert et samarbeid med Direktoratet for Samfunnssikkerhet og Beredskap, som påtok seg å utarbeide materiell og opplegg.

Psykisk helse ble, fra sentrale miljøer i landbruket, pekt på som et viktig tema høsten 2012. Etter en tragisk dyrevernsak i Vestfold i januar i 2013, ble dette temaet tatt opp i kampanjen etter behandling i styringsgruppa og diskusjon i Nasjonalt samarbeidsforum for HMS i landbruket.

Oppfølging av psykisk helse har krevd mye. En egen arbeidsgruppe utarbeidet et opplegg rundt dette. Se bredere omtale under eget punkt.

Mark-dagene

Det praktiske skulle ivaretas ved at vi la opp til at arrangementene skulle foregå ute på gårder, og med hovedvekt på et eller flere av temaene i kampanjen. Det ble utarbeidet en arrangør-mal, med utgangspunkt i et program over tre timer. Det er viktig å engasjere deltagere i diskusjon og i å gjøre vurderinger, og kunnskapsoverføring fra kompetansepersoner ble ansett som meget viktig.

Markdagene skulle primært ha fokus på HMS. Det viste seg at det enkelte steder var krevende å få tilfredsstillende oppslutning om dette. Etter at styringsgruppa hadde hatt sin evaluering av det første året i kampanjen, ble strategien endret. HMS-temaet skulle heretter være en del av etablerte arrangementer og markdager. Dette mener styringsgruppa i ettertid var og er en riktig strategi for kampanjen, og viktig for møteopplegg i framtida: det har bidratt til å gjøre helse og sikkerhet til en integrert del av annen fagrådgivning.

Det er lagt til grunn for-strategien med å etablere samarbeidsavtaler mellom varemottakerne og NLR-HMS. Dette startet med intensjonsavtalene som ble underskrevet på avslutningsarrangementet 4. september 2014.

Delprosjekter

Norsvin var en av de samarbeidende organisasjonene som raskt tok grep, og sammen med Gjensidige og Landbrukets Brannvernkomite laget et eget opplegg mot brann og brannvarslingsanlegg i svinenæringa. Dette ble kjørt og gjennomført i Norsvins lokallagsstruktur.

Det ble gjennomført termofotografering i en rekke driftsbygninger, og fulgt opp med møter. Markdager ble ikke gjennomført, på grunn av de utfordringene som finnes med smittespredning. Delprosjektet ble styrt og administrert fra Norsvin, men aktiviteten kom i gang som følge av kampanjen, og er registrert som en del av kampanjen.

Psykisk Helse

Allerede på åpningsarrangementet ble det fra Lederen i Norsk Bonde- og Småbrukarlag, Merete Furuberg, pekt på at psykisk helse er et utfordrende HMS-problem i næringa, og spesielt knyttet opp mot rovdyrproblematikken. Utover høsten i 2012 ble dette drøftet og løftet fram i flere fora. Etter en alvorlig dyretragedie rundt årsskiftet, ble dette tatt på stort alvor i næringa og hos myndighetene. Landbrukets HMS-tjeneste ble bedt om å ta dette inn i kampanjen. Norges Bondelag tok initiativ til en arbeidsgruppe med deltagere fra, LHMS og Bedriftshelsetjenesten som utarbeidet et opplegg som kampanjen har benyttet.

Resultatet ble ”Godt Bondevett”, som består av 3 deler:

1. Utarbeiding av materiell, videoer og nettside (www.godtbondenvett.no)
2. Kursvirksomhet rettet mot veiledningsapparatet rundt bonden, med formål å heve kompetansen og utvikle rutiner for å si fra om bekymringstilfeller
3. Møteserie rettet mot bonden, familien, ansatte og hele landbruket

Formål: å heve kompetansen om psykisk helse, alminneliggjøre det å føle motgang, senke terskelen for å snakke om utfordringer, hvordan vi kan øke trivselen i hverdagen.

Punkt nr. 3 ble lagt inn under kampanjen og startet opp sent høsten 2013. Arbeidet skal fortsette fram til 1. juli 2015 (Gjensidige Forsikring vil gi støtte til møter om psykisk helse fram til denne dato).

Det ble vurdert hvordan møtene med tema psykisk helse skulle ledes, og hvem som skulle ha det faglige innholdet. Fra kampanjens side ble det etablert møteleder/fagteam som sto for det faglige innholdet, mens den lokale arrangøren av møtene sto for det praktiske opplegget. Det ble i samarbeid mellom rådgivere i LHMS og bedriftshelsetjenestene, laget ulike team som skulle dekke hele landet. Disse ble samlet til kurs en dag i Oslo.

Møtene ble mulig ved at Gjensidige aksepterte bruk av arrangementsmidler til kursdagene, og gjennom veletablert praktisk opplegg i Norges Bondelag.

Møtevirksomhet med tema psykisk helse har blitt benyttet til en viss grad, men det har vist seg at prisen på disse arrangementene oppfattes noe høy enkelte steder.

Kjemikaliesikkerhet

Det ble tatt kontakt med Direktoratet for Samfunnssikkerhet og Beredskap (DSB), for å drøfte et opplegg rundt kjemikaliesikkerhet første halvdel av 2013. De var interessert å samarbeide med kampanjen om arbeidet de planla i forbindelse med sikker lagring av kunstgjødsel.

Direktoratet ville lage et møte/kursopplegg som kunne brukes i kampanjen, men kom ikke tilbake med opplegg.

Nettarbeid

I den opprinnelige kampanjeplanen var det lagt opp til å bruke den engelske kampanjen *"Make the promise. Come home safe"* som mal.

Styringsgruppa vurderte dette, men valgte ikke en slik tilnærming til oppgaven. Markdager og de 8 hovedtemaene, som referert over, ble arbeidsmåte.

Kompetanse-overføring

LHMS stilte alle i sitt rådgiverkorps til disposisjon for lokale arrangører.

Nortura stilte også dyretransportører til disposisjon i forbindelse med markdager med fokus på håndtering av store dyr.

Felleskjøpene stilte med sin maskinkompetanse, og vi hadde også tilgang på helsekompetanse fra Bedrifthelsetjenesten som er tilknyttet LHMS / NLR-HMS. Kommunale brannvesen og helsetjenester har også bidratt.

Gjensidige har velvillig bidratt der deres kompetanse har vært ønsket.

Landbrukets brannvernkomite utarbeidet eget opplegg for brannsikkerhet i grisehus.

Norsk Landbruksrådgivnings byggtekniske kompetanse var tilgjengelig for kampanjen.

Arbeidstilsynet stilte opp der det var ønsket.

Når det var markdager rettet mot arbeid i skogen, stilte skogeierforeningenes driftsapparat og Skogbrukets Kursinstitutt opp via "Aktivt Skogbruk".

De fleste stilte sine ressurser til disposisjon uten betaling, mens andre har tatt betalt for sin medvirkning.

Økonomi ved gjennomføring av markdager

Det ble etablert et opplegg med sponning av markdager. De markdagene som ble arrangert av NLR, Tine, Nortura, Felleskjøpene og andre kommersielle aktører finansierte disse sjøl, mens de aktørene som har samarbeidsavtale med Gjensidige forsikring ble sponset med inntil

kr.3000 per arrangement. Det ble laget et enkelt skjema for å få dekket slike utgifter, rapportskjema ble sendt fra arrangør til kampanjeledelsen/ Landbrukets HMS-tjeneste for godkjenning og videresending til Gjensidige som foretok utbetaling til arrangør.

En god del av arrangørene benyttet seg ikke av tilbudet om refusjon av kostnader.

6. Media

Det har fra kampanjens side vært gjort fremstøt mot media for å få oppmerksomhet om helse, miljø og sikkerhet. Intensjonen har vært å få en realistisk framstilling av HMS-situasjonen, og en positiv vinkling på det engasjementet som næringa har for å bedre statusen. Det har resultert i mange og opplysende oppslag. NRK, radio og TV, TV2, sentrale dagsaviser som Aftenposten, VG, Dagbladet, Nationen og Klassekampen har hatt større og mindre oppslag om kampanjen og HMS-situasjonen. Nationen og Bondebladet har hatt meget fyldige reportasjer og skapt grobunn for oppslag i andre medier. Lokale medier har hatt mange gode oppslag med lokal vri og som har skapt god oppmerksomhet og positive holdninger.

Et Google-søk på «Trygghet og helse i landbruket» gir 145 000 treff.

Vi vurderer at vi har tilfredstilt den intensjonen vi hadde om mediearbeid, og at vi har unngått skandalepregede oppslag med negativ virkning for videre arbeid.

7. Resultater

Arrangementer/markdager

Gjennom kampanjen har vi satt søkelyset på HMS- utfordringer på mange områder i landbruket. Fylkeskontaktene har rapportert inn 550 ulike arrangementer/ markdager, hvor HMS har vært hovedtema, eller en vesentlig del, av et arrangement. De 8 temaene som er nevnt under punkt 2 har vært sentrale i arrangementene. Antall arrangement er hovedresultat i kampanjen. Det har vært arrangementer i nær sagt hver kommune i landet.

Skader/dødsfall

Skadestatistikken er, som nevnt tidligere, mangelfull. Når det gjelder antall arbeidsskadedødsfall, er hovedtallene nedslående. Statistikken viser at det er nedgang for de fleste kategorier arbeidsskadedødsfall bortsett fra kategoriene traktor og fall.

Opplysninger om skadeutvikling fra forsikringsordninger som Norges Bondelag og Norsk Bonde og Småbrukarlag har gjennom Gjensidige Forsikring, viser positive tendenser for alle

år fra 2011 til og med 2014 når det gjelder skadeutbetalinger og antall skader. Det er et sterkt indisium på at kampanjen har positiv effekt.

Langsiktighet

Kampanjen har pågått i vel 2 år. Landbrukets HMS-tjeneste har fokusert på forebygging siden Landbrukshelsen ble dannet i 1994. En tilsvarende kampanje i Sverige ble drevet over 5 år, med vesentlig større ressurser. Kampanjen ble avsluttet i 2014, og det har vist seg at svenskene har oppnådd målbare resultater.

Det vurderes som viktig at kampanjens temaer og arbeidsmåte blir videreført med engasjement fra alle aktører innen norsk landbruk.

Andre aktører

Kampanjen har siden starten vinteren 2011/12 etablert et kontaktnett opp mot de fleste aktørene i norsk landbruk. Bevisstheten og oppfatningen den enkelte aktør har av sin rolle i arbeidet med å bedre bondens HMS-status, har variert fra organisasjon til organisasjon, slik kampanjelederen oppfatter det. Ved starten av kampanjen var det en generell holdning til at dette var et ansvar som de næringspolitiske organisasjonene måtte ta tak i, og at varemottakerne ikke hadde noen rolle i denne sammenheng. Vi registrerer at dette nå er i forandring.

Ved kampanjens avslutning forpliktet styrelederne i de 7 sentrale varemottakerne i landbruket seg, gjennom en intensjonsavtale, til å ta ansvar for å delta i dette arbeidet videre. Denne holdningsendringen er et viktig resultat av kampanjen, med stor betydning for framtida.

Holdninger hos bønder

Holdninger er en sentral faktor for å få resultater. De 550 arrangementene/markdagene som kampanjen har initiert, har gjennom opplysning og deltagelse i diskusjon og praktiske demonstrasjoner forandret på holdninger. Dette er ikke lett å måle direkte. Vi ser tegn til det i rapportene etter forsikringsutbetalinger, og ser det forhåpentligvis med mer konkrete resultater i annen/ offisiell statistikk over antall skader og dødsfall etter hvert. Vi, som har arbeidet med dette de to /tre siste årene, oppfatter at det er tydeligere holdning til at helse, miljø og sikkerhet er viktig. Gjennom nye generasjoner, bedre utdanning på feltet i nærings,

og at mange nye bønder har erfaring fra andre næringer, gjør at bevisstheten om helse miljø og sikkerhet er i framgang.

Fra 2014 har HMS blitt en standard i KSL og det har fra oktober blitt mulig å registrere ulykker gjennom systemet. Ca. 300 har gjort slike registreringer fram til og med desember 2014. Sjøl om det på langt nær er alle ulykker som er registrert, er dette et oppløftende signal – og dette kan på sikt gi landbruket mye bedre kunnskap om ulykker enn tidligere.

HMS standarden og registreringa er innført uten at det har vært negative reaksjoner og det viser at bonden ser nytten av tiltaket.

Intensjonsavtaler

Avslutningsarrangementet for kampanjen foregikk hos Laila Helene og Ole Kristian Skallerud på Smestad gård i Gjerdrum. Det var det lagt opp til et program som også viste veien videre med HMS arbeidet.

Sentrale personer i norsk landbruk deltok med innlegg og tilstedeværelse. Statsråd Listhaug, Styreleder i Felleskjøpet Agri, Einar Enger, og Chif HSE Improvment Renny Tofttegaard i ConocoPhillips, var innledere i et miniseminar.

Det ble underskrevet intensjonsavtaler mellom Norsk Landbruksrådgivning på den ene siden og Tine, Nortura, FKRA, FKA, Norgesfor, Kjøtt og fjørfebransjens landsforbund og Gartnerhallen om det videre arbeidet. Styrelederne/daglig ledere i organisasjonene signerte avtalen.

Avslutningsvis oppsummerte leder i Norsk Bonde og Småbrukarlag Merete Furuberg, leder i Norges Bondelag Lars Petter Bartnes og leder i Norsk Landbrukssamvirke Sveinung Svebestad sine organisasjoners satsing på, og prioriteringer av, HMS arbeidet videre.

8 Erfaringer og anbefalinger

Erfaringer:

Erfaringene med kampanjen er positiv. Den ble møtt med en holdning i alle organisasjonene som har vært engasjert, om at arbeidet er viktig. Hvis norsk matproduksjon og skogsdrift skal ha en bærekraftig utvikling, må HMS-statusen vesentlig forbedres.

Erfaringen har også vært at det har vært en utvikling i holdningene om hvem som må involvere seg for å få til denne utviklingen.

Hos de som det primært gjelder, bonden, ansatte og andre som bor og lever på en gård, er det ikke mulig å vise tall som viser en positiv utvikling.

Det finnes ikke forskning som over tid kan vise det, men en subjektiv oppfatning fra oss som har vært, og er, involvert i HMS-arbeid i landbruket, er at det skjer tydelige endringer i holdningene til betydningen av helse miljø og sikkerhet.

- Det erkjennes at det er mye skader, og for mange dødsfall.
- Det erkjennes at barn /traktor/arbeidsplass/lekeplass er en utfordring.
- Det erkjennes i stadig større grad at arbeidsevne og effektivitet er avhengig av helse og sikkerhet.
- Det registreres økt bevissthet om mange og ulike utfordringer som oppfattes som krevende å løse i en praktisk og økonomisk krevende hverdag.
- Det registreres at praktisk gode råd og løsninger vises oppmerksomhet og blir inspirasjon for tiltak hos flere
- Det registreres at informasjon som kommer i passe tid før aktuell arbeidsoperasjon eller sesong (for eksempel våronn/ gjødselkjøring) anses som spesielt nyttig

Anbefalinger:

Stimulering /påvirkning

Det er behov for et HMS-kraftsenter i norsk landbruk. Det er naturlig å peke på Norsk Landbruksrådgivning-HMS, men det er ikke nok at noen få personer arbeider isolert med dette – arbeidet må bli tettere knyttet til den tradisjonelle fagrådgivningen for å få effekt.

Det har vært bevisstgjørende å høre ConocoPhillips fortelle om sin logikk i HMS-arbeidet (helse og sikkerhet er tett knyttet til produksjon). Yara har nå i avslutningen av kampanjen blitt involvert i videre arbeid med HMS forbedring i landbruket og har mye relevant kunnskap og erfaring som med fordel kan deles med landbruksvirksomhetene.

Alle de bedriftene som har undertegnet intensjonsavtaler med Norsk Landbruksrådgivning, har solide rutiner og gode statistikker å vise til i sine bedrifter. Det bør legges vekt på kunnskaps- og holdningsoverføring fra disse til norske gårdsbruk.

Bondens «fagforeninger» og forsikringspartnere, spesielt Gjensidige, har vært sentrale og drivende motorer i arbeidet med kampanjen, og de må ha en tung hånd på rattet i det videre arbeidet.

Det er et ansvar for alle aktørene i kjeden fra «jord til bord» å engasjere seg i å bedre arbeidsforholdene i primærproduksjonen, helse og sikkerhet legger grunnlag for en effektiv matproduksjon.

Økonomi

Økonomi er en vesentlig forutsetning for endring og utvikling, og økonomiske stimuli er viktig for å skape ønsket utvikling raskere enn ellers. Gjennom rammebetingelser og stimuli som vektlegger sikker arbeidsplass, kan staten bidra i denne sammenheng. Økonomien til den norske bonden er krevende og arbeidspresset stort, det er lange arbeidsdager, naturen er lunefull og mange kjenner derfor betydelig psykisk press. Dette er faktorer som er sentrale i arbeidsmiljø-sammenheng. «Jeg skulle bare» er en dominerende forklaring på at noe gikk galt. Tid til forberedelser, vurderinger og etterarbeid er en mangelfaktor for de fleste bønder og i mange sammenhenger. Forutsetning for det er god økonomi.

Det finnes (alt for) mange gamle maskiner, traktorer og driftsbygninger som er farlige. Nye bygninger bygges, men det er for mange eksempler som viser at det er skremmende lite oppmerksomhet rettet på menneskers arbeidsplass i disse. Det er også en kjensgjerning at det å finansiere nybygg er krevende, bonden er ingen "dreven" byggherre (bygger kanskje en gang i sin yrkeskarriere) og presset på å redusere byggekostnadene fører lett til at HMS-tiltak faller bort. Arbeidsplasser for de neste 30 årene skapes nå. Vi har investeringsvirkemidler over jordbruksavtalen, og en målrettet økning av disse mot HMS- tiltak, bør være staten og avtalepartenes bidrag ved første anledning.

30 % av de ulykkene som er rapportert inn gjennom KSL systemet de siste tre månedene, er knyttet til håndtering av store dyr. Det sier noe om viktigheten av driftsopplegg som øker sikkerheten.

9.Konklusjon

Prosjektet skulle bidra til færre branner, skader, ulykker og yrkeslidelser i norsk landbruk. Har denne kampanjen bidratt til det?

Lite kan tallfestes med sikkerhet. Det hadde krevd en solid dokumentasjon av «nåsituasjonen» før vi begynte, og en registrering av situasjonen etter kampanjens slutt. Det var det ikke ressurser til å gjennomføre. Det er imidlertid pekt på en del forhold som tilsier at kampanjen har bidratt positivt.

Temaet blir satt mer på dagsorden enn det var tidligere. Det har skapt engasjement, vi har overført kunnskap og mange bønder har blitt mer bevisste på økt sikkerhet og egen helse i sin arbeidshverdag.

Under punkt 2 er det listet opp 8 temaer som det har blitt fokusert på i kampanjen. Alle har vært etterspurt, men det er nok riktig å si at trygg bruk av traktor (og maskiner), brann og brannsikring og psykisk helse har vært mest aktuelle for lokale arrangører.

Som tidligere nevnt har HMS blitt en standard i KSL og det er etablert en registreringsordning for skader/ ulykker som også blir benyttet (uten protester). Det tyder på positiv holdningsendring til helse og sikkerhet i landbruket.

Det registreres også at tillitsvalgte og ansatte i bondens nettverk har blitt vesentlig mer bevisst sitt ansvar. Det kan dokumenteres gjennom inngåtte samarbeidsavtaler, og at Felleskjøpet Agri, som første organisasjon, vil ha med Norsk Landbruksrådgivning-HMS og ha helse og sikkerhet som tema på alle sine 82 vårdager i mars og april 2015.